

- визначити повноваження правоохоронних органів і забезпечити їх взаємодію;

- проводити аналізи організаційної системи державного фінансового контролю на центральному та регіональному рівнях.

З аналізу даної теми варто зазначити, що за останні роки органами державної влади (КМУ, ВРУ та інші) було прийнято низку нормативно-правових актів які забезпечують порядок державного ДФК. Але, такі дії не вирішили б усі проблеми, що перебувають у сфері організації ДФК та стану дотримання фінансової дисципліни.

Ці проблеми ми можемо розділити на дві групи: перша група – це організація проведення контрольних заходів; друга група - виявлення порушень. Тобто система ДФК в Україні знаходиться не на високому рівні регулюванні фінансів. Причиною є як ми вказували вище це відсутність налагодженості взаємодії правоохоронних органів, прогалини в законодавстві, що тягне за собою велику кількість фінансових порушень.

---

1. Про основні засади здійснення фінансового державного контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 13, ст.110 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення 10.04.2023)

2. Гончарук С.М., Долбнева Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : [навчальний посібник]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298 с.

3. Симоненко В. К. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) / В. К. Симоненко, О. І. Барановський, П. С. Петренко. Київ: Знання України, 2006. 280 с.

Ярошевська Т.В.,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОГОВОРОМ ПОЗИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Військова агресія російської федерації проти України вплинула майже на всі сфери життєдіяльності людини в Україні та змусила змінити підхід до нормативного врегулювання у тому числі й у сфері цивільно-правових правовідносин, що вплинули на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Передбачається, що на цій підставі велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не можуть бути виконані належним

чином як цього вимагає чинне законодавство та положення кожного конкретного договору. У зв'язку з чим є необхідність дослідити питання щодо наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань щодо договору позики в умовах воєнного стану в Україні.

Так, у зв'язку зі збройною російською агресією та нападу на Україну, у нашій державі був введений воєнний стан. Введення Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року воєнного стану передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Проте саме на державу покладено обов'язок мінімізувати вплив наслідків та негативних факторів дії воєнного стану. Тому надзвичайно важливо створити правові механізми охорони прав людини у період дії воєнного стану. Саме на цій підставі Законом України №2120-ІХ від 15 березня 2022 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (далі – Закон від 15.03.2022 р.) було доповнено, серед іншого, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України п. 18. Зокрема, вказаним пунктом визначено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-денний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Також, вказаним пунктом встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Також, Законом від 15.03.2022 р. доповнено розділ IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» п. 61, у якому визначено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором.

Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 ЦК України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті.

Також встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитодавцем.

Окрім того, Законом від 15.03.2022 р. також доповнено розділ VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку» п. 52. Зазначеним пунктом зупинено дію окремих положень Закону України «Про іпотеку» у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки, щодо реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки, у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти та у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах.

Із аналізу вищевказаних змін можна зробити висновок, що наразі достатньо чітко врегульованні наслідки прострочення виконання зобов'язання за договорами позики. Тобто, фактично позичальники звільняються від будь-якої відповідальності, у зв'язку з неможливістю виконати зобов'язання за договором позики у період воєнного стану в Україні.

Проте окрім договорів позики існує велика кількість інших цивільно-правових договорів, зокрема, договори найму (оренди), договори купівлі-продажу, договори підряду та інші. У правовідносинах за такими договорами ситуація відрізняється. Наприклад, на відміну від договорів позики, за іншими цивільно-правовими договорами сторонам необхідно доводити, що зобов'язання не виконано саме у зв'язку з воєнним станом і у випадку доведення факту невиконання зобов'язання, у зв'язку з настанням обставин непереборної сили, сторона договору буде звільнена від відповідальності. Насамперед відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок форс-мажорних обставин.

Своєю чергою, відповідно до ч. 2 ст. 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» військові дії вважаються форс-мажорними обставинами, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору. Згідно з п. 6.2 Регламенту засвідчення Торгово-промисловою палатою України форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються за заявою зацікавленої особи по кожному окремому договору.

Таким чином, якщо за договорами позики позичальник автоматично звільняється від будь-якої відповідальності у випадку прострочення, попри те, чи вплинули на нього безпосередньо військові дії, то за іншими

договорами стороні необхідно буде доводити факт невиконання зобов'язання саме у зв'язку з введенням воєнного стану. Наприклад, сторони уклали договір купівлі-продажу, за умовами якого покупець сплачує продавцю грошові кошти наступного дня після отримання товару. Отримавши товар у/під час період воєнного стану, покупець надалі відмовляється оплатити товар і посилається на форс-мажорні обставини й водночас на його банківських рахунках є відповідні грошові кошти. Очевидним є те, що в такій ситуації не може йти мови про неможливість виконання зобов'язання з причин введення воєнного стану і передбачається, що така сторона буде нести відповідальність за невиконання зобов'язання на загальних засадах.

Таким чином, за загальним правилом, по іншим цивільно-правовим зобов'язанням, окрім договорів позики, у кожному випадку необхідно доводити, що прострочення відбулося саме у зв'язку з форс-мажорними обставинами. Загального посилення на введення в Україні воєнного стану в таких випадках буде недостатньо.

Отже, проаналізувавши усе вищевикладене, можна зробити висновок про те, що, по-перше, ситуація, яка склалась в Україні через збройну агресію російської федерації проти України, вимагає не лише фактичних трансформацій суспільних відносин, але і відповідних юридичних дій.

Наразі доцільним вбачаємо проведення переговорів між сторонами договірних відносин з метою визначення подальшої долі укладених угод, застосовуючи необхідні правові норми, які регламентують порядок зміни умов договору через військову агресію російської федерації проти України або застосування форс-мажорних обставин.

По-друге, вважаємо за доцільне те, що у цей важкий для країни час наша держава прагне мінімізувати вплив на людину наслідків та негативних факторів дії воєнного стану. Адже після 24 лютого 2022 року чимало українців залишилися без роботи, доходів та житла, але з необхідністю платити за старими кредитними договорами. Саме на цій підставі за договорами позики суттєво змінились наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань. Отже, наразі законодавець чітко окреслив наслідки існування воєнного стану для сфери позикових відносин, передбачивши ряд пільг для потенційних боржників. Зокрема, у період дії воєнного стану та у 30-денний строк після дня його закінчення: громадяни звільняються від обов'язку сплачувати неустойку (штраф, пеню) та інші штрафні платежі, передбачені кредитним договором; фінансовим установам заборонено збільшувати процентну ставку за користування кредитом у разі прострочення внесення платежів (окрім випадків

По-третє, звертається увага на те, що коло договірних зобов'язань, щодо яких воєнний стан зумовив певні пільги у разі їх невиконання, є досить вузьким і стосується переважно позикових відносин, а у випадку неможливості виконання зобов'язань за іншими цивільно-правовими договорами доцільно користуватися саме концепцією форс-мажору.